

РОСІЙСЬКІ ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ІНТЕРЕСИ І ЦІЛІ У РЕГІОНАХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

Анотація

В аналітичній записці досліджено геополітичні, гео економічні, воєнно-політичні, безпекові інтереси і цілі Російської Федерації на Близькому Сході та у Північній Африці. Розкрито особливості розвитку геополітичної і воєнно-політичної обстановки у зазначених регіонах за російського втручання. Надано характеристику військової присутності Росії, а також рівню військово-технічного співробітництва РФ з близькосхідними і північно-африканськими державами.

РОСІЙСЬКІ ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ІНТЕРЕСИ І ЦІЛІ У РЕГІОНАХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

Зовнішня політика «путінського режиму» стосовно держав Близького Сходу і Північної Африки, передусім, обумовлена проімперськими амбіціями щодо повернення втрачених геостратегічних позицій з часів СРСР. Зазначене здійснюється через комплексну реалізацію геополітичних, гео економічних і воєнно-політичних цілей РФ, досягнення яких перетинається з потребами в забезпеченні реалізації російських національних інтересів як за кордоном, так і у внутрішньому геопросторі Росії. Сфери таких інтересів і цілей РФ у близькосхідних і північно-африканських регіонах можна окреслити наступним чином:

Геополітичні цілі РФ у близькосхідному і північно-африканському регіонах

Російські геополітичні цілі щодо Близького Сходу та Північної Африки пов'язані з намірами керівництва РФ відновити російський вплив на держави даних регіонів, передусім, на противагу США, Євросоюзу і Китаю, які активно посилюють свої геополітичні позиції у зазначених напрямках. У Концепції зовнішньої політики Російської Федерації від 30.11.2016 р. зазначено, що стратегічною метою РФ є посилення могутності російської держави, конкурентоспроможності національної економіки, укріплення міжнародного іміджу Росії як одного із основних геополітичних центрів світу. Реалізуючи настанови даного концептуального документу, керівництво РФ вибудовує відповідну стратегію тиску на геополітичних опонентів для забезпечення реалізації власних національних інтересів на Близькому Сході і у Північній Африці, під прикриттям миротворчих гасел.

Міжнародна обстановка у зазначених регіонах характеризується зростанням рівня напруженості геополітичного протиборства Росії, насамперед, зі США. Однією зі стратегічних цілей РФ у цій боротьбі є

створення непрямого геополітичного тиску на національні інтереси і безпеку Ізраїлю та країни Аравійського півострова як головних стратегічних партнерів США на Близькому Сході, що здатні опосередковано впливати на американську політику. У даному контексті, Росія шляхом впровадження зовнішньої «миротворчої» політики, а також приховано використовуючи антисіоністську налаштованість Ірану і Сирії, намагається послабити американсько-ізраїльський вплив на близькосхідні і північно-африканські держави, створити умови для посилення антиізраїльських і антиамериканських політичних настроїв на Близькому Сході, а також завдати зовнішньополітичного удару союзництву між США і державами Аравійського півострова (Саудівською Аравією, Об'єднанням Арабських Еміратів тощо)¹. Можна припустити, що цілю «путінського режиму» є через нагнітання міжнародної обстановки забезпечити отримання дипломатичних зисків у ході поступового моделювання майбутніх домовленостей між провідними геополітичними центрами світу стосовно розподілу сфер впливу на Близькому Сході та і у цілому в Євразії. Як вважають окремі українські експерти, одним із пріоритетних завдань для уряду Росії є досягнення компромісу зі Сполученими Штатами Америки за принципом «поступки в обмін на поступки» стосовно визнання американською стороною України як регіональної держави, що повинна входити до зони геостратегічного домінування РФ, взамін на визнання Росією геополітичного протекторату США над країнами Близького Сходу².

У Північній Африці російська сторона зосереджує зусилля у напрямку посилення зовнішньополітичного впливу на керівництво держав зазначених регіонів та політичні сили таких країн, як Алжир, Єгипет, Туніс, Судан, Марокко тощо. Для досягнення геополітичних цілей, Росією

---

¹ США обвиняют РФ в подрыве отношений Вашингтона с Эр-Риядом с помощью поставок оружия (19.03.2018) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://iz.ru/722078/2018-03-19/ssha-obviniaut-rf-v-podryve-otnoshenii-vashingtona-s-er-riiadam-s-pomoshchiu-postavok-oruzhiia>

² Пределы устойчивости. Мир и Украина в 2017 году. Сценарии (30.12.2016) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://hvylyu.net/analytics/geopolitics/predelyi-ustoychivosti-mir-i-ukraina-v-2017-godu-stsenarii.html>; Российские интересы на Ближнем Востоке: насколько далеко готов зайти Кремль? (10.11.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://inosmi.ru/politic/20171110/240740094.html>

використовуються ідеологеми боротьби із загрозами міжнародній безпеці (зокрема, тероризмом, екстремізмом, піратством тощо), а також острахи правителів зазначених держав втратити владу під тиском зовнішніх і внутрішніх політичних впливів. Особливостями російської зовнішньої політики стосовно африканських країн, які перебувають у суспільно-політичних кризах на межі громадянських війн є те, що уряд РФ проводить подвійну гру з протиборчими політичними групами тиску, намагаючись контролювати обидві сторони та опосередковано впливати на розвиток конфлікту в інтересах РФ.

Так, у збройному конфлікті в Лівії російська сторона активно підтримує сторону генерала Х. Хафтара, який очолює лівійську національну армію на сході країни. Одночасно керівництво РФ підтримує контакти з протиборчою стороною, зокрема, з прем'єр-міністром Лівійського уряду Файезом аль-Сарраджем, який у 2017 р. перебував у Москві та проводив зустріч з міністром закордонних справ РФ С. Лавровим.

За деякими даними Х. Хафтар підписав з російською стороною угоду, що дозволяє РФ задіювати російські війська у підконтрольних даному генералу східних районах Лівії. З метою підтримки сил Х. Хафтара російська сторона розмістила на території колишньої радянської військової бази на заході Єгипту підрозділи російського спецназу та безпілотних летальних апаратів (дронів). Як повідомляє командувач Африканського командування збройних сил Сполучених Штатів Америки генерал Т. Вальдхаузер, присутність російських військ в Лівії є безперечним фактом³.

Одночасно керівництво Росії досягло у 2017 р. домовленостей з протиборчими сторонами про співпрацю в проектах відновлення знищеного війною енергетичного сектора країни. Зокрема, у Лівії зосереджені найбільші в Африці запаси нафти: до громадянської війни 2011 р. країна добувала

---

³ Россия наступает в Северной Африке. Кремль провел мощную кампанию по укреплению авторитета и влияния на «Черном Континенте» (14.04.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svpressa.ru/blogs/article/170457/>

1,65 млн барелів на добу, експортуючи велику частину зазначеного енергоресурсу до Європи.

Також керівництвом Росії використовується чинник проходження через територію Лівії коридору неконтрольованої міграції з Африки до держав Євросоюзу. За даними ЄС, на європейський континент саме через Лівію прибувають не менше 90 % біженців. Тому, опосередковано контролюючи обидві протидорчі сторони лівійського конфлікту, Росія має можливість використовувати міграційні загрози в якості важеля впливу на Євросоюз та інші держави Європи⁴.

Російські геоекономічні інтереси на Близькому Сході та у Північній Африці

Російська сторона проголошує курс зовнішньої політики РФ на стратегічне партнерство з Китаєм. Керівництво Росії намагається забезпечити баланс зовнішньополітичних і економічних інтересів з КНР на протидагу Євроатлантичному співтовариству, яке впроваджує проти РФ потужні економічні санкції. Такий союзний тандем дозволяє керівництву РФ використати спільний китайсько-російський потенціал могутності для захисту економічної системи РФ від деструктивних впливів глобалізації та санкційних обмежень, а також досягати окремих результатів у конкурентній геоекономічній боротьбі за сфери впливу, зокрема у близькосхідному і північно-африканському регіонах.

Геоекономічні інтереси Росії на Близькому Сході та у Північній Африці можна охарактеризувати наступним чином:

- реалізація цілей щодо участі Росії у провадженні китайського геоекономічного проекту «Один пояс, один шлях», який зорієнтований на розбудову торгівельно-економічних сухопутних і морських шляхів (об'єднання виробничої, логістичної і транспортної інфраструктури) з Китаю

---

⁴ Россия наступает в Северной Африке. Кремль провел мощную кампанию по укреплению авторитета и влияния на «Черном Континенте» (14.04.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svpressa.ru/blogs/article/170457/>

до Євросоюзу та Африки, відповідно до якого, одними із ключових геопросторів є території близькосхідного і північно-африканського регіонів;

- посилення присутності російських корпорацій на ринках сировини, капіталу, робочої сили та збуту готової продукції на Близькому Сході і у Північній Африці; підтримка бізнесу РФ у конкурентній боротьбі з іноземним капіталом; послаблення іноземних ТНК-конкурентів у даних регіонах;

- формування позицій російського впливу на геоекономічні процеси у близькосхідному регіоні, що пов'язані з проходженням через його територію транс-трубопроводних систем поставки нафти і газу з країн Кавказу і Центральної Азії (стратегічних партнерів РФ) до Євросоюзу (зокрема, з Казахстану, Туркменії, Азербайджану, що здійснюється через енергетичні хаби Туреччини);

- опосередкована протидія політиці Євросоюзу щодо диверсифікації джерел постачання енергоресурсів до держав ЄС (зокрема з Катару, Об'єднаних Арабських Еміратів, Саудівської Аравії, Ірану, Єгипту, Лівії, Марокко, Алжиру, Нігерії) з метою втримання їх у залежності від російських енергопостачальних контрактів⁵;

- захист інтересів російських нафтодобувних корпорацій (зокрема, «Лукойл», «Роснефть») щодо розробки на території Сирії, Іраку, Алжиру тощо нафтових свердловин з метою поставок енергоресурсів на європейський енергетичний ринок;

- здійснення впливу російської сторони на енергетичну політику держав-членів «Організації країн-експортерів нафти» (ОПЕК); досягнення Росією цілей щодо вигідного формування ціноутворення у світі на нафтову

---

⁵ Газ и нефть в 2017 году. Ключевые тенденции для Украины (05.01.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/economics/gaz-i-neft-v-2017-godu-klyuchevyie-tendentsii-dlya-ukrainyi.html>

продукцію, шляхом зменшення об'ємів видобутку даних енергоресурсів, що є важливим в умовах кризи сировинної економіки РФ⁶;

- забезпечення поставок до Росії з північно-африканського регіону (Малі, Чад, Нігерія, Західна Сахара тощо) природних мінеральних ресурсів (кобальт, олово, титан, ніобій, тантал, цирконій, хром, марганець, ртуть, берил, мідна руда, боксити, фосфорити), які гостро потребує російська промисловість у високотехнологічній сфері, здобування яких на території РФ є значно більш вартісним, або технологічно проблемним⁷;

- розширення російською стороною співробітництва з країнами регіонів у сфері розвитку ядерної енергетики (Туреччина, Іран, Єгипет, Судан, Туніс, Марокко, Алжир, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати тощо);

- постачання до країн зазначеного регіону російської промислової, сільськогосподарської, хімічної продукції тощо;

- створення інвестиційно-фондових платформ для спільного міждержавного співробітництва в економічній сфері (Туреччина, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Судан тощо)⁸.

Особливості воєнної політики РФ у близькосхідному і північно-африканському регіонах

Керівництво РФ зосереджує зусилля на посиленні військової присутності у регіонах Близького Сходу і Північної Африки, передусім, на протипагу НАТО на чолі зі США, а також з метою розширення російської військової інфраструктури у ключових районах системи міжнародних

⁶ Россия и Саудовская Аравия: сорванная сделка взорвет мир: Россия и Саудовская Аравия готовы продлить сделку ОПЕК+(06.10.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gazeta.ru/business/2017/10/06/10920842.shtml>;

⁷ Россия приходит в Африку (27.03.2016) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://voprosik.net/rossiya-prikhodit-v-afriku-2/>

⁸ Нефть, оружие и атомная энергетика: главные итоги визита короля Саудовской Аравии в Москву (06.10.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://russian.rt.com/world/article/436931-saudovskaya-araviya-vizit-korol-putin-dogovory-siriya>

відносин, контроль за якими визначено урядом Росії як пріоритетне завдання для реалізації національних цілей за кордоном⁹.

Одночасно пріоритетним завданням для керівництва РФ є силовий захист на Близькому Сході китайсько-російських інтересів, що реалізуються у рамках стратегії КНР «Один пояс, один шлях». Аналіз розвитку ситуації свідчить про те, що між РФ і КНР можливо досягнуто домовленостей щодо розподілу функцій геостратегічної відповідальності між зазначеними державами при реалізації даного геоекономічного задуму. Зокрема, на сучасному етапі, у вказаному тандемі, пріоритетом Китаю є реалізація геоекономічної стратегії в Євразії (у т.ч. із залученням економічної інфраструктури РФ). У той час, як головними завданнями Росії є забезпечення відповідного рівня воєнної безпеки реалізації даного китайського геоекономічного проекту в Азії в умовах сучасної міжнародної конфліктності. З цією метою Росія під гаслами боротьби з міжнародним тероризмом, фактично, намагається встановити воєнно-стратегічний контроль над ключовими районами реалізації КНР зазначеного геоекономічного проекту.

На сучасному етапі, на території Сирії формується російська військова інфраструктура. Здійснюється розбудова військово-морської бази ВМФ РФ у м. Тартус і військового аеродрому «Хмеймім» у провінції Латакія. Після реконструкції порту «Тартус» зазначене надасть можливість для ВМФ РФ розмістити у ньому одночасно до 11 військових кораблів. У свою чергу, авіабаза «Хмеймім» здатна приймати усі типи літаків (у т.ч. ракетноносці і бомбардувальники Ту-22М3, Ту-95 і Ту-160 тощо). Навколо даних російських військових об'єктів розгорнуті дивізії зенітно-ракетних комплексів С-300, С-400, а також зенітні гарматно-ракетні комплекси

---

⁹ Заноза для НАТО. Чем займутся российские военные в Сирии после разгрома ИГ (21.11.2017)[Електронний ресурс] – Режим доступу:https://ria.ru/defense_safety/20171121/1509269938.html

«Панцирь-С1». У майбутньому «Тартус» вірогідно буде оснащений військами берегової оборони і формуваннями морської піхоти ВМФ РФ¹⁰.

На початку травня 2018 р., російським військовим командуванням направлено до Середземного моря на постійне бойове чергування нещодавно створену самодостатню військово-морську групу ВМФ Росії, кораблі якої оснащені високоточними крилатими ракетами «Калібр». Російською стороною прокоментовано таке рішення виникненням загроз збройного нападу, захоплення і знищення російських морських суден з боку міжнародних терористичних угруповань, які діють у Сирії та у Середземному морі¹¹. Але зазначена декларативна заява є не у повній мірі правдивою через те, що дана самодостатня військово-морська група, фактично, призначена для виконання воєнно-стратегічних завдань наступального характеру.

На сучасному етапі розвитку міжнародної обстановки Росія розглядає Туреччину як одного з воєнно-політичних союзників на Близькому Сході, незважаючи на те, що ця країна є членом Північноатлантичного Альянсу. Військова могутність зазначеної держави є вагомим компонентом НАТО. Тому Росія вбачає у сучасному союзництві з Туреччиною можливість ініціювати процеси внесення розколу в альянсову солідарність та сприяти переорієнтуванню зазначеної держави з європейського в суто азіатський безпековий простір.

Укріпленню російсько-турецького партнерства слугувало єднання політичних інтересів і цілей президента Росії В. Путіна і президента Туреччини Р. Ердогана щодо збереження влади у своїх країнах та формування міждержавних альянсів у вирії жорсткої геополітичної боротьби у сучасній системі міжнародних відносин. Також на укріплення партнерства

---

¹⁰ Комитет Думы по международным делам поддержал ратификацию соглашения по базе РФ в Тартусе (13.12.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://tass.ru/politika/4809198>; Пункт материально-технического обеспечения ВМФ России в Тартусе. Досье (13.12.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://tass.ru/info/4808523>;

¹¹ Корабли с «Калибрами» отправятся на постоянную вахту в Средиземное море (16.05.2018) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://iz.ru/744028/2018-05-16/korabli-s-kalibrami-otpraviatsia-na-postoiannuiu-vakhtu-v-sredizemnoe-more>

Росії й Туреччини впливає союзна зацікавленість у забезпеченні просування національних інтересів на Близькому Сході, а також реалізації спільних транснаціональних енергетичних проєктів щодо поставки енергоресурсів до Європи. Але, при цьому, даний союз зістається ситуативно-тимчасовим, адже у дійсності зазначені держави є геополітичними конкурентами¹².

Міністерство оборони Російської Федерації досягло домовленостей з відповідним військовим відомством Арабської Республіки Єгипет (АРЄ) про використання російською стороною єгипетських військових аеродромів для тимчасової дислокації літаків повітряно-космічних сил збройних сил РФ¹³. Окрім Єгипту, російська сторона активно налагоджує тісне воєнно-політичне співробітництво з Республікою Суданом (зокрема, досягнуто домовленостей про створення на території Судану російської воєнної бази). Фактично Росія намагається сформувати військову інфраструктуру на Червоному морі як важливому морському торгово-транспортному шляху між Азією, Африкою і Європою. У даному контексті, зазначеному сприяє воєнно-морська політика Китайської Народної Республіки, яка сформувала у Республіці Джибуті військово-морську базу, забезпечивши воєнно-стратегічний контроль в Аденській затоці у перешийку між Індійським океаном та Червоним морем¹⁴.

В умовах жорсткого збройного протистояння на Близькому Сході і у Північній Африці, керівництво РФ не завжди готове застосувати національні регулярні армії та нести відповідальність за можливі деструктивні наслідки від такого виду конфліктів. Зокрема, міжнародно-правові інститути жорстко реагують на агресивні наміри тих чи інших держав-ініціаторів щодо розв'язання класичних війн. Разом із тим російські потреби у військовій силі постійно зростають. Тому з цією метою російською стороною

---

¹² Вот и все:Турица закрывает для России Босфор и Дарданеллы (30.11.2015) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://newsonline24.com.ua/vot-i-vse-turciya-zakryvaet-dlya-rossii-bosfor-i-dardanelly/>

¹³ Зачем России военные базы в Египте (30.11.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bbc.com/russian/features-42182897>

¹⁴ Армия под ключ. Судан договорился с Россией о модернизации своих вооруженных сил (23.11.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://iz.ru/674596/egor-sozaev-gurev/armiia-pod-kluch>

використовуються можливості приватних військових компаній (ПВК)¹⁵. До таких російських ПВК можна віднести «РСБ-груп» (Російські Системи Безпеки), «МАР», «Центр R», «Антитерор», «MoranSecurityGroup», «LongifoliaCorp», «Слов'янський корпус» тощо.

У даному контексті, російський уряд розглядає приватні військові компанії як силовий інструмент реалізації національних інтересів без прямої участі держави. Переважно, російські військові компанії зареєстровані в іноземних офшорних зонах, що «нівелює» їх зв'язок з РФ. Вони мають розгалужену мережу представництв та дочірніх підприємств у всьому світі. Зазначене надає можливість уряду РФ активно залучати силовий потенціал даних структур за кордоном для досягнення власних геостратегічних цілей, при цьому, гарантувати забезпечення надійного прикриття російській тіньовій зовнішній політиці, зокрема, у воєнно-політичній сфері¹⁶.

*Характеристика військово-технічного співробітництва РФ з державами
Близького Сходу та Північної Африки*

Одним із пріоритетів Росії є просування на експорт до держав близькосхідного і північно-африканського регіонів озброєння і військової техніки (ОВТ). Уряд РФ вважає ОВТ важливою позицією російського експорту товарів і послуг, джерелом істотних валютних надходжень. Крім того, військово-технічне співробітництво з державами вказаних регіонів характеризується високим рівнем політизованості. Отримуючи російське озброєння, імпортери стають довгостроково залежними від військово-промислового комплексу РФ, оскільки виникає необхідність в

---

¹⁵ Коновалов І. Эволюция частных военных компаний//КоноваловИ., Валецкий О.// Пушкино: Центр стратегической конъюнктуры, 2013. – 136 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://conjuncture.ru/pocketbook_konovarov-valetskiy_mpc-2013/

¹⁶ Неелов В.М. Частные военные компании в России: опыт и перспективы использования //АНО «Центр стратегических оценок и прогнозов». [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/504/chastnye-voennye-kompanii-v-rossii-opyt-i-perspektivy-ispolzovaniya-4838;>

обслуговуванні і ремонті техніки, забезпеченні боєприпасами, підготовки фахівців тощо.

У зазначеній сфері експорту Росія займає друге місце (23 %) після США (33 %) у списку світових експортерів ОВТ.

Найперспективнішими ринками збуту російської зброї є (окрім Сирії) Алжир (60 %), Ірак (23 %) і Кувейт (3,6 %). Також російська військова продукція має попит у Єгипті, Саудівській Аравії, Туреччині, Катарі, Омані, Марокко, Бахреїні.

Номенклатуру російського експорту ОВТ складають літаки і вертольоти (45,1 %), бронетехніка і протитанкові засоби (14,4 %), кораблі і підводні човни (11,9 %), ракети (11,3 %) засоби ППО (7,2 %) і військові двигуни (6,3 %).

Проте, переважно, зазначена військова продукція є технологічно застарілою. У той же час характерною особливістю збройового ринку Близького Сходу і Північної Африки у 2017 р. була зацікавленість багатьох країн регіону у придбанні, в основному, сучасного виду зброї, який істотно підвищуватиме потенціал національних збройних сил. Так, декілька держав отримали або замовили у Росії системи проведення розвідки і раннього попередження авіаційного і ракетного удару великого радіусу дії (ЗРК С-400, ЗРПК «Панцирь-С1», літаки-винищувачі Су-30, Су-35). Росія зобов'язалася до 2020 р. поставити Єгипту 50 бойових літаків МіГ-29 і 50 вертольотів Ка-52 «Алігатор». У 2017 р. до Алжиру надійшло 14 російських літаків-винищувачів СУ-30, два корвети класу «Тигр», озброєних крилатими ракетами російського виробництва, а також 2-ві субмарини проекту 636 «Варшавянка». Крім того, у 2014 р. РФ і Алжир уклали угоду на \$ 1 млрд, згідно якої алжирська сторона здійснює виробництво 200-т танків з комплектуючих, що постачаються з РФ¹⁷. Також новим напрямом для Росії є постачання супутників подвійного призначення (поставлено до Єгипту

---

¹⁷ Россия наступает в Северной Африке. Кремль провел мощную кампанию по укреплению авторитета и влияния на «Черном Континенте» (14.04.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svpressa.ru/blogs/article/170457/>

відповідно до контракту 2014 р.), які можуть використовуватися як у військових, так і у мирних цілях для дистанційного зондування Землі.

Російська сторона прогнозує розширення військово-технічного співробітництва з державами зазначених регіонів, враховуючи факт зростання воєнно-політичної напруги і конфліктності на Близькому Сході і Північній Африці. Разом ыз тим зазначене може бути можливим лише за умови, що російська сторона зможе зберегти конкурентоздатність на високотехнологічному ринку озброєння¹⁸.

Російська безпекова політика на Близькому Сході й у Північній Африці

Реалізація геостратегічних цілей Росії на Близькому Сході і в Північній Африці передбачає опосередковане втручання у внутрішні справи держав регіону, у т.ч. шляхом розширення військової присутності. Цей фактор потребує з боку російської сторони відповідної міжнародно-правової аргументації перед Організацією Об'єднаних Націй. З цією метою Росія використовує ідеологеми протидії загрозам міжнародній безпеці, які пов'язані з боротьбою з міжнародним тероризмом, наркобізнесом, транснаціональною злочинністю тощо.

У той же час російська сторона приділяє значну увагу забезпеченню безпеки економічних інтересів РФ на Близькому Сході та в Північній Африці. Переважно зазначене завдання виконується силами російських приватних воєнних компаній. Основні загрози економічним інтересам РФ створюють різноманітні терористичні угруповання, які намагаються захопити контроль над важливими для Росії стратегічними ресурсами у зазначених регіонах такими як нафта, уран, алмази тощо. До таких терористичних організацій належать «Ісламська держава» (ІДІЛ), «Аль-Каїда», єгипетські: «Священна війна» («Аль-Джихад», або «Єгипетський

---

¹⁸ Экономические аспекты военно-технического сотрудничества России со странами Азии и Ближнего Востока (2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/ekonomicheskie-aspekty-voenno-tehnicheskogo-sotrudnichestva-rossii-so-stranami-azii-i-blizhnego-vostoka>

ісламський джихад»), «Ісламська група» («Аль-ГамааАль-Ісламія»), «Брати-мусульмани» («Аль-Іхваналь-Муслімун»), «Ансарад-Дін» тощо. Такі терористичні структури представляють собою продукт зрощення політичного і релігійного екстремізму з організованою злочинністю, які інтегровані у воєнізовані формування. Мають місце непоодинокі факти, коли зазначені терористичні організації, за грошову винагороду, виконували замовлення тих чи інших бізнес-компаній щодо послаблення позицій конкурентів на Близькому Сході і в Північній Африці. Терористичні організації все частіше виступають єдиним фронтом, використовуючи релігійні ідеологічні платформи. Окремі з них намагаються, фактично, формувати «терористичний інтернаціонал», здійснюючи розгалуження своїх ланок одразу у декількох країнах. У зв'язку з цим, стає проблематичним проведення межі між тероризмом – міжнародним і місцевим¹⁹.

Російська сторона зацікавлена у недопущенні проникнення з Близького Сходу і Північної Африки бойовиків міжнародних терористичних організацій (насамперед, таких як «Ісламська держава» (ІДІЛ), «Аль-Каїда» тощо) на територію Росії й інших країн СНД з метою дестабілізації внутрішньополітичної і соціальної обстановки на пострадянському просторі. У даному ключі для Росії стає важливим, передусім, афганський безпековий напрям²⁰.

Керівництво Російської Федерації зосереджує зусилля на всебічному посиленні безпекового співробітництва з союзними державами на Близькому Сході та у Північній Африці. З цією метою використовується комплекс заходів щодо: організації консультацій з питань безпеки, налагодження механізмів взаємодії спецслужб і правоохоронних органів, створення ефективної системи обміну розвідувальною інформацією та досвідом боротьби із загрозами міжнародній безпеці, проведення різноманітних

¹⁹ Африка – територія террора (06.06.2013) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fondsk.ru/news/2013/06/06/afrika-territoriya-terrora-20884.html>

²⁰ ИГИЛ переезжает в Афганистан: перед Россией встает новая угроза (17.08.2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mk.ru/politics/2017/08/17/igil-pereezhaet-vafganistan-pered-rossiey-vstaet-novaya-ugroza.html>

військових навчань, підготовки кваліфікованих кадрів тощо. Крім того, вживаються заходи у напрямі посилення координаційної взаємодії у кризових ситуаціях, а також приділяється увага формуванню спільної широкої міжнародної коаліції щодо боротьби із загрозами міжнародній безпеці, зокрема, з тероризмом.

Висновки

1. Розвиток міжнародної обстановки на Близькому Сході й у Північній Африці характеризується зростанням геоекономічної жорсткої конкуренції між США, ЄС, Китаєм і Росією щодо забезпечення переваг контролю за: ринками збуту товарів і послуг, виробничою інфраструктурою і ресурсно-багатими територіями, торгівельно-економічними і транс-енергетичними шляхами у зазначених регіонах. Найбільшої гостроти набуває геополітичне протистояння між Росією і США. При цьому керівництво Російської Федерації вибудовує відповідну стратегію тиску на геополітичного опонента для забезпечення реалізації власних геостратегічних інтересів.

2. Якщо розглядати жорстке воєнно-політичне протистояння на Близькому Сході через глобальні детермінанти трансформації сучасної системи міжнародних відносин, то прослідковується взаємопов'язаність і взаємодоповненість сирійського збройного конфлікту з російською агресією проти України. Можна припустити, що одним із пріоритетних завдань для керівництва Росії є досягнення компромісу зі Сполученими Штатами Америки щодо розподілу сфер геополітичного впливу за принципом «поступки в обмін на поступки».

3. Особливостями російської зовнішньої політики стосовно близькосхідних і африканських держав з низьким рівнем внутрішньополітичної стабільності, або з конфронтацією з країнами-сусідами є те, що уряд РФ проводить подвійну гру з протидіючими групами тиску, намагаючись контролювати обидві сторони та опосередковано здійснювати

управління розвитком конфлікту в інтересах РФ. Разом із тим російська сторона отримує можливість формувати комплекс «гібридних загроз» безпеці геополітичних опонентів. Наприклад, опосередковано контролюючи обидві протиборчі сторони збройного конфлікту у Лівії, російська сторона має можливість використовувати африканські міграційні загрози в якості важеля впливу на Євросоюз та інші держави Європи.

4. Росія вбачає у сучасному воєнно-політичному союзництві з Туреччиною на Близькому Сході можливість ініціювання процесів внесення розколу у солідарність НАТО та опосередкованого схилення до переорієнтації зазначеної держави з європейського в суто азіатський безпековий простір.

5. Для забезпечення безпеки економічних інтересів Росії на Близькому Сході й у Північній Африці, а також виконання специфічних завдань, за реалізацію яких керівництво РФ не завжди готове нести міжнародно-правову відповідальність, російською стороною використовуються, замість регулярної армії, – приватні воєнні компанії (зокрема, такі як «РСБ-груп» (Російські Системи Безпеки), «МАР», «Центр R», «Антитерор», «MoranSecurityGroup», «LongifoliaCorp», «Слов'янський корпус» тощо).

6. Передбачається, що у майбутньому Російська Федерація буде продовжувати зосереджувати зусилля на посиленні геополітичного, гео економічного, воєнно-політичного впливу на країни Близького Сходу і Північної Африки. Зовнішній політиці РФ буде характерно застосування ідеологем боротьби з міжнародним тероризмом, використання на свою користь помилок геополітичних опонентів у проведенні зовнішньої політики, посилення військової присутності у ключових районах системи міжнародних відносин, розширення меж військово-технічного співробітництва. Одночасно, керівництво РФ вирішуватиме проблеми забезпечення російської експансії на ринках збуту товарів і послуг та ресурсно-збагачених територіях Близького Сходу і Північної Африки, в умовах сучасної глобальної економічної кризи і міжнародних санкцій. Можна припустити, що

конфліктність у даних регіонах за участю РФ може бути посилена на сирійському, афганському, суданському, лівійському та палестинсько-ізраїльському напрямках.

Рекомендації

1. Адміністрації Президента України, Міністерству закордонних справ України. У ході реалізації української зовнішньої політики стосовно країн близькосхідного і північно-африканського регіонів важливим є здійснювати її збалансування з транснаціональними інтересами і цілями та зовнішньополітичними кроками держав Євроатлантичного співтовариства як стратегічними партнерами України у протистоянні російській агресії. Зазначена солідарність дозволить позиціонувати Україну як надійного союзника, який дотримується євроатлантичного курсу на усіх стратегічно важливих напрямках, у т.ч. у формуванні консолідованої зовнішньої політики з Євроатлантичним співтовариством щодо проблем міжнародної конфліктності.

2. У процесі дипломатичних відносин з державами Близького Сходу і Північної Африки, що мають низький рівень політичної стабільності у суспільстві або конфронтацію з сусідніми країнами (Ізраїль, Палестина, Ірак, Катар, Ємен, Єгипет, Лівія, Судан тощо), важливим є донести підступність російських зовнішньополітичних інструментів впливу на суспільно-політичну ситуацію у зазначених державах. Зокрема, необхідно розкрити сутність російських технологій щодо управління збройними, політичними і соціальними конфліктами, які засновані на одночасному опосередкованому контролі РФ за діями протиборчих груп тиску, з метою встановлення контролю над ними та управління розвитком конфлікту в інтересах РФ.

3. Раді національній безпеки і оборони України у рамках реалізації заходів воєнно-політичного співробітництва з Туреччиною необхідно зосередити увагу турецької сторони на тому, що керівництво Росії

намагається досягнути стратегічної цілі – внесення розколу у солідарність НАТО, шляхом опосередкованого схилення Туреччини до переорієнтації з європейського в суто азіатський безпековий простір. При цьому доцільно здійснити акцент на суттєвому посиленні російською стороною військової присутності на Середземному і Чорному морях, а також на Кавказі поблизу кордонів Туреччини. Необхідно нагадати про традиційні воєнно-політичні амбіції Росії стосовно встановлення контролю за морськими протоками Босфору і Дарданелли, що для РФ мають воєнно-стратегічне значення у контексті виходу Чорноморського флоту у Середземне море. Також доцільно підкреслити ідеологічну важливість для «руського мира» міста Константинополя (м. Стамбул, Туреччина) як центру православного світу.

4. Протягом переговорів з західноєвропейськими партнерами доцільно зосередити їх увагу на тому факті, що Росія здатна впливати на протиборчі сторони збройного конфлікту у Лівії та може використовувати африканські міграційні загрози в якості важеля тиску на політику Євросоюзу та інших держав Європи.

А.В. Лепіхов

Центр досліджень проблем Російської Федерації

Національний інститут стратегічних досліджень

липень 2018 р.